

Motion till riksdagen 2022/23:1214

av **Nooshi Dadgostar m.fl. (V)**

Åtgärder för de nationella minoriteterna och minoritetsspråken

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Inledning.....	3
4 Minoritetsspråken	4
4.1 Starkare grundlagsskydd.....	4
4.2 Språk som diskrimineringsgrund.....	5
4.3 Tillsyn och uppföljning av minoritetspolitiken	5
4.4 Förvaltningsområde för romani chib	7
4.5 Nationell strategi för judiska minoriteten	8
4.6 Informationscentrum för samtliga nationella minoriteter.....	9
4.7 Älvdalskan, ett nytt minoritetsspråk	9
5 Urfolket samer	10
5.1 En samisk språklag	10
5.2 Böcker på samiska språk	11
5.3 En nationalscen för Sápmi	12
6 Skolan.....	12
6.1 Minoritetsspråk som modersmål.....	12
6.2 Sammanhängande utbildningskedjor.....	13
6.3 En minoritetspolitisk strategi.....	13

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över frågan om ett starkare grundlagsskydd för de nationella minoriteterna (sverigeфиннар, tornedalingar, romer och judar) och urfolket samer samt minoritetsspråken (samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch) och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över om språk ska införas som en diskrimineringsgrund i diskrimineringslagen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om ett fungerande nationellt tillsynsansvar för att säkerställa att syftet med lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk efterlevs och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att inrätta ett förvaltningsområde för romani chib och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att ta fram en nationell strategi för den judiska minoriteten och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör inrätta informationscentrum om de nationella minoriteterna judar, romer, sverigeфиннар och tornedalingar och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör få i uppdrag att utreda älvdalskans position och se över möjligheten för älvdalskan att bli ett minoritetsspråk och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att i nära samarbete med Sametinget och det samiska samhället ta fram ett förslag till samisk språklag och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över ett möjligt samarbete mellan de nordiska biblioteken för att det ska bli möjligt att låna böcker från andra nordiska länder på olika samiska språk och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att inrätta en nationalscen för Sápmi och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en nivå på minsta garanterade undervisningstid i modersmålsämnet där minoritetsspråken ingår i grundskolan och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över utbildningskedjorna för alla nationella minoriteters språk och kultur inom lärosätena i syfte att de ska vara sammanhängande och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lärosätena i uppdrag att arbeta fram och anta en minoritetspolitisk strategi och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

De nationella minoriteterna är samer, som också är ett urfolk, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. De språk som omfattas är samiska (alla former), finska, meänkieli, romani chib (alla varieteter) och jiddisch. Med tornedalingar avser vi även kväner och lantalaiset. Minoritetspolitiken är sedan år 2000 ett eget politikområde (prop. 1998/99:143). Den nationella minoritetspolitiken inrättades som en följd av att Sverige ratificerade två Europarådskonventioner: minoritetspråkskonventionen och ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter.

Förtryck av nationella minoriteter och en politik för tvångsassimilering är en beklagansvärd och ännu på många sätt obearbetad del av Sveriges mörka historia som lever kvar och har konsekvenser även i vår tid. Människor har både osynliggjorts och kartlagts på diskriminerande sätt enbart för att de tillhört en minoritet. Den tidigare assimileringpolitiken medförde att människor var tvungna att förneka sitt ursprung och sluta tala sitt språk för att inte bli uteslutna från majoritetssamhället. Genom internationella avtal har Sverige sedan ratificeringen 2000 förbundit sig att skydda och stärka samers, tornedalingars, sverigefinnars, romers och judars rättigheter till identitet, språk, kulturarv och religion. Men mycket återstår att göra. Möjligheten att använda det egna språket i kontakt med myndigheter bör utökas och gälla alla talare av ett nationellt minoritetsspråk oavsett var i landet de bor. Utbildningen i, på och om de nationella minoritetsspråken samt de nationella minoriteternas kultur och kulturarv bör utvidgas, liksom möjligheten till vård och omsorg av personal som talar det egna modersmålet. Ett demokratikrav är att alla som tillhör en nationell minoritet ska ha möjlighet att medverka i beslut och ta tillvara sina intressen inom samtliga samhällsområden. Fortfarande förekommer diskriminering, rasism och hatbrott mot människor som tillhör de nationella minoriteterna. Av denna anledning måste vi ständigt fortsätta att förbättra och utveckla rättigheterna för den nationella minoritetsbefolkningen.

Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk trädde i kraft den 1 januari 2010. Lagen ska garantera Sveriges nationella minoriteter ett grundskydd samt särskilda rättigheter för den som bor i ett förvaltningsområde för samiska, meänkieli eller finska. Minoritetslagens grundskydd ska tillämpas i hela Sverige. Grundskyddet innebär bl.a. att förvaltningsmyndigheter ska informera nationella minoriteter om deras rättigheter, skydda och främja minoritetskulturen och språken samt ge de nationella minoriteterna möjlighet att påverka i frågor som berör dem och samråda med dem. Lagens särskilda rättigheter gäller förvaltningsområdena och innebär bl.a. att de nationella minoriteterna har rätt att använda sitt språk i kontakt med myndigheter. Kommunerna ska också se till att det finns personal som behärskar språket eller språken och erbjuda barn- och äldreomsorg på minoritetsspråken. I Sverige ingår flera kommuner och regioner i förvaltningsområden för finska, meänkieli och samiska med stärkta rättigheter att använda dessa minoritetsspråk. Inga förvaltningsområden finns för romani chib eller jiddisch, eftersom det anses svårt att begränsa romani och jiddisch till specifika områden.

Lennart Rhodin har i augusti 2022 på uppdrag av Sverigefinländarnas delegation presenterat en rapport med skarp kritik av Sveriges minoritetspolitik.¹ Rapporten konstaterar inledningsvis att det är tjugotre år sedan riksdagen beslutade att Sverige skulle ansluta sig till Europarådets minoritetskonventioner och fick en nationell

¹ Lennart Rhodin, Minoritetspolitiskt bokslut 2022 – hur har Sverige lyckats ta hand om sina nationella minoriteter?, 2022.

minoritetspolitik och att det snart är tretton år sedan lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk trädde i kraft i Sverige. Trots att lagen om nationella minoriteter skärptes ytterligare för fyra år sedan konstaterar Rhodin att endast ett fåtal kommuner och regioner lever upp till lagens krav på ett grundskydd för minoritetsbefolkningen. Vidare är uppföljningen av minoritetspolitiken alldeles för svag och minoriteternas förtroende för uppföljningsmyndigheterna lågt.

4 Minoritetsspråken

Den förra regeringen har tagit fram ett handlingsprogram för bevarande och främjande av de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Programmet omfattar cirka 40 miljoner kronor per år under 2022–2024 och är en del av den satsning på den nationella minoritetspolitiken om 90 miljoner kronor per år som beslutades i budgeten för 2022. Vänsterpartiet är positivt till handlingsprogrammet och står bakom budgetsatsningen. Vi kommer noga bevaka att den nya högerregeringen fortsätter att satsa på minoritetspolitiken och vid behov återkomma med förslag på ytterligare åtgärder.

I dag har bl.a. Kulturrådet och Kungliga biblioteket uppdrag som berör minoriteternas språk. Kulturrådets uppdrag innebär att man samordnar arbetet runt minoriteters kultur och Kungliga bibliotekets uppdrag innebär en satsning på de nationella minoriteternas bibliotek. Regeringens handlingsprogram innehåller många bra åtgärder; exempelvis har Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget fått i uppdrag att under 2022 sprida en webbutbildning om minoritetspolitiken och minoritetslagen riktad till personer inom den offentliga sektorn. Regeringen har även förstärkt anslaget till webbplatsen minoritet.se under 2022–2024 för att denna ska fortsätta att vara en relevant portal med information om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. Detta är lovvärt, men Vänsterpartiet menar att mer måste göras och mer resurser måste till.

I den här motionen presenterar vi några av våra förslag för att värna minoritetsspråken och de nationella minoriteterna. Vi har tidigare lagt fram motioner till riksdagen som särskilt lyfter samernas och romers och resandes livsvillkor (mot. 2021/22:2601 En samepolitik för framtiden, mot. 2021/22:2604 Bättre livsvillkor för romer och resande). Mer om våra budgetförslag för de nationella minoriteterna finns bl.a. att läsa i motion 2022/23:1214.

4.1 Starkare grundlagsskydd

Sedan 2010 finns det ett grundlagsskydd i regeringsformen (RF 1 kap 2 § st 6) där det framgår att det samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas. Vänsterpartiet hade länge drivit frågan om ett grundlagsskydd för de nationella minoriteterna (mot. 2006/07:K350) och vi stod bakom regeringens förslag (prop. 2009/10:80). Några av de remissinstanser som yttrade sig om förslaget ansåg dock att inte bara samer utan även övriga nationella minoriteter borde omnämnas i 1 kap. 2 § RF. Vidare föreslog ett par remissinstanser att språk borde läggas till bland det som minoriteterna ska ha möjlighet att behålla och utveckla. Sametinget framförde att förslaget var missvisande eftersom minoriteter inte har samma rättigheter som urfolk och föreslog att det i ett nytt

stycke skulle slås fast att samerna är ett urfolk. Några remissinstanser framförde även att det inte är tillfredsställande att samer har en svagare ställning i Sveriges grundlag än i grannländerna Norge och Finland. Vänsterpartiet instämmer i remissinstansernas kritik.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över frågan om ett starkare grundlagsskydd för de nationella minoriteterna (sverigeфиннар, tornedalingar, romer och judar) och urfolket samer samt minoritetsspråken (samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch). Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Språk som diskrimineringsgrund

Den svenska diskrimineringslagen innehåller sju olika diskrimineringsgrunder: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

I den proposition (prop. 2007/08:95) som låg till grund för diskrimineringslagen öppnade regeringen upp för att antalet diskrimineringsgrunder kan komma att utökas på sikt. Dock ansåg regeringen att den lämpligaste lösningen i det dåvarande läget var att diskrimineringslagstiftningen skulle utgå från de diskrimineringsgrunder som Diskrimineringskommittén arbetat med. Det fanns inte tillräckligt underlag för att bedöma om det var lämpligt att införa fler grunder eller en öppen lista, dvs. ett generellt förbud mot all diskriminering, inte bara diskriminering på de grunder som särskilt anges.

Europarådet granskar regelbundet att de länder som ratificerat den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk lever upp till sina åtaganden. I den senaste granskningsrundan kritiserade Europarådets expertkommitté Sverige för att inte ha språk som diskrimineringsgrund i diskrimineringslagen. Det har bl.a. förekommit att barn förbjudits att prata sitt minoritetsspråk i skolan.

Regeringen skriver i Sveriges åttonde rapport till Europarådet (2021) att språk inte explicit är en diskrimineringsgrund men att det däremot finns skydd mot diskriminering p.g.a. etnisk tillhörighet i diskrimineringslagen. Diskriminering som har samband med t.ex. språkrav kan, enligt regeringen, omfattas av skyddet mot diskriminering p.g.a. etnisk tillhörighet. Vänsterpartiet anser inte att skyddet mot att bli diskriminerad p.g.a. sitt språk är tillräckligt starkt. Det räcker inte med att skyddet mot diskriminering p.g.a. etnisk tillhörighet kan omfatta språk. Diskrimineringsförbudet i Europakonventionen innehåller förvisso en öppen lista av diskrimineringsgrunder som även gäller som svensk rätt. Ändå är det känt att det förekommer diskriminering just p.g.a. språk. Sverige-finländarnas delegation hänvisar t.ex. i sin skuggrapport till Europarådet till fall där personer har förbjudits att prata finska på arbetsplatsen eller i skolan, och även Samiskt språkcentrum har uppmärksammat liknande fall.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över om språk ska införas som en diskrimineringsgrund i diskrimineringslagen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Tillsyn och uppföljning av minoritetspolitiken

Utredningen Högre växel i minoritetspolitiken (SOU 2020:27) konstaterar att det är en utmaning att många olika verksamheter, både på statlig nivå och på kommun- och regionnivå, förväntas bidra till uppfyllelse av minoritetspolitikens mål och förverkligandet av de nationella minoriteternas rättigheter. Dessa verksamheter har olika

förutsättningar och förvaltningskultur. De sorterar även under flera olika departement, utöver Kulturdepartementet som har det huvudsakliga ansvaret för minoritetspolitiken. De många aktörerna interagerar med varandra, och med företrädare för de nationella minoriteterna på lokal, regional och nationell nivå. Detta gör systemet komplext och svårt att överblicka.

Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget har ett uppföljningsansvar rörande minoritetspolitikens tre delområden. De två myndigheterna lämnar årligen en rapport till regeringen. Andra myndigheter med återrapporteringskyldighet på området enligt regleringsbrev, eller med särskilda minoritetspolitiska uppdrag, kan åläggas av regeringen att lämna sin redovisning även till Sametinget och länsstyrelsen. Rapporten varierar från år till år. Den innehåller såväl uppföljning baserad på ett indicatorsystem som myndigheterna själva utarbetat som tematiska uppföljningar inom olika områden. Rapporterna innehåller även förslag på åtgärder ställda till regeringen.

Utredningen bedömer att det nuvarande uppföljningssystemet har ökat regeringens överblick över minoritetspolitikens effekter jämfört med situationen före 2010. Men samtidigt finns det tydliga utvecklingsbehov. Uppföljningsmyndigheternas uppdrag är utspritt i en rad olika styrdokument – minoritetslagen, Sametingets instruktion och uppföljningsmyndigheternas regleringsbrev. Detta leder till att uppdraget blir otydligt. Vidare konstaterar utredningen att det saknas resurser i form av personal för att kunna uppfylla regeringens ambitioner med verksamheten. Personalen är dessutom uppdelad på två myndigheter. Detta omöjliggör specialisering hos personalen, t.ex. när det gäller en uppföljning och analys respektive utåtriktade insatser. Trots att myndigheterna under flera år har påtalat resursbristen har deras resurser inte ökat sedan uppdraget inrättades. Vår förhoppning är nu att den satsning som den förra regeringen gjort på minoritetspolitiken ska upprätthållas av högerregeringen. Företrädare för de nationella minoriteternas organisationer anser att uppföljningsmyndigheternas årliga rapporter inte beskriver de olika nationella minoriteternas situation eller förutsättningar i tillräcklig omfattning. Det saknas en djuplodning eller samlad bedömning av situationen för respektive minoritet. Särskilt företrädare för den judiska minoriteten anför att gruppen på många sätt fortfarande är ganska osynlig i samhället och så även inom minoritetspolitiken. Den judiska minoriteten har ingen strategi som den romska minoriteten och inte heller något förvaltningsområde som t.ex. den sverigefinska minoriteten. Därmed görs ingen specifik uppföljning alls rörande frågor som rör den judiska minoriteten. Utredningen konstaterar att nuvarande system leder till att de frågor som varken rör förvaltningsområdena eller strategin för romsk inkludering inte följs upp med samma detaljeringsgrad eller inte alls.

Utredningen SOU 2020:27 föreslår en rad åtgärder i syfte att förbättra systemet för uppföljning. Bland annat föreslås en förtydligad målstruktur och ett förtydligt, mer strategiskt inriktat och resursmässigt förstärkt uppföljningsuppdrag. Vidare föreslås en bred löpande bevakning av genomförandet av politiken, inklusive utvecklingen inom de politikområden som minoritetspolitiken överlappar eller berör. Utredningens betänkande är under beredning i Regeringskansliet. Vi avvaktar därför med att lägga konkreta yrkanden kring uppföljningssystemet i denna motion. Vi anser dock att regeringen redan nu bör vidta flera åtgärder med anledning av vad som framkommit i utredningen. Vi återkommer till dessa nedan.

Vidare anser vi att den befintliga utredningen inte i tillräcklig omfattning sett över hur tillsynsansvaret över minoritetspolitiken ska utformas för att fungera på ett tillfredsställande sätt. Från de nationella minoriteternas företrädare har det framförts att en egen

myndighet för minoritetspolitiken skulle höja statusen på frågorna. Utredningen föreslår dock att uppdraget som central uppföljande och samordnande myndighet när det gäller de nationella minoriteterna samt de nationella minoritetsspråken, ska flyttas från Länsstyrelsen i Stockholms län till Institutet för språk och folkminnen. Sametingets roll föreslås renodlas till att bevaka frågor som rör samiska rättigheter och samiska språkets utveckling inom minoritetspolitiken.

Europarådet har i sin granskning av svensk minoritetspolitik påtalat problemet med att minoriteterna varken har någon instans att vända sig till eller tillgång till något rättsligt verktyg när rättigheter inte efterlevs och påtalar det som en allvarlig brist. De nationella minoriteterna bekräftar, enligt utredningen, i hög utsträckning den bilden. Utredningen menar att Institutet för mänskliga rättigheter som inrättades 1 januari 2022 kan fånga upp denna problematik. MR-institutet ska bl.a. följa, undersöka och rapportera om hur de mänskliga rättigheterna respekteras och förverkligas i Sverige. Institutet ska lämna förslag till regeringen om de åtgärder som behövs för att säkerställa de mänskliga rättigheterna. Dock har MR-institutet inte i uppdrag att pröva anmälningar från enskilda eller att utöva någon tillsyn över hur minoritetslagen följs.

Regeringen bör återkomma med förslag om ett fungerande nationellt tillsynsansvar för att säkerställa att syftet med lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk efterlevs. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 Förvaltningsområde för romani chib

Sverige har antagit en strategi för romsk inkludering med målet att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som den som inte är rom. Regeringen avsatte ca 58 miljoner kronor under 2016–2019 för åtgärder för romer utöver de ordinarie medel som finns för de nationella minoriteterna. Vänsterpartiet har årligen avsatt 12 miljoner kronor i vår budgetmotion i syfte att kunna återuppta det arbete som pågick före 2019 eftersom den dåvarande regeringen enbart satsade 1,5 miljoner kronor per år under 2020–2021. Glädjande nog avsatte den förra regeringen 15 miljoner kronor i höstbudgetmotionen för 2022. Det är bra men inte tillräckligt. Vänsterpartiet föreslog en ökning av anslaget med 10 miljoner kronor jämfört med regeringens förslag 2022.

Slutbetänkandet av Utredningen om uppföljning av minoritetspolitiken (SOU 2020:27) har uppmärksammat arbetet med strategin för romsk inkludering. Arbetet omfattar i dag knappt två årsarbetskrafter på Länsstyrelsen i Stockholms län. En stor del av arbetet fokuserar på framtagandet av den årliga uppföljningsrapporten till regeringen. Medarbetarna hanterar också många samtal och svarar på frågor. Det stora trycket på länsstyrelsens arbete inom strategin för romsk inkludering gör att sårbarheten i arbetet är stor och i samband med arbetstoppar blir läget mycket ansträngt. Strategin skapar en massa förväntningar, men kortsiktigheten i arbetet är, enligt länsstyrelsen, ett problem. Särskilda regeringsuppdrag har lämnats med kort varsel. Kortsiktigheten gör också att det är svårt att planera och att arbeta strategiskt. Vidare har graden av styrning från regeringen varierat över tid. Länsstyrelsen anser att myndighetens uppdrag inom uppföljning av strategin för romsk inkludering behöver förtydligas då det råder diskrepans mellan målen i strategin och de faktiska förutsättningarna för att kunna nå målen. Länsstyrelsen gör bedömningen att arbetet med att förverkliga strategin befinner sig mycket långt från målet. Av 2017 års rapport framgick att knappa 20 kommuner i landet uppgav att de arbetar med strategin. Frågorna kring romsk inkludering tenderar att ses som projekt av olika slag, med tidsbegränsad finansiering som ligger utanför ordinarie

verksamhet. Länsstyrelsen menar att det krävs en mer långsiktig lösning, liknande den som finns för förvaltningsområden. Länsstyrelsen förordar även ett långsiktigt statsbidrag för arbetet med romsk inkludering riktat till kommuner och myndigheter. Statskontorets utvärdering av strategin, som genomfördes under 2018, visar också på brister i kontinuitet i kommunernas arbete med strategin. Vidare behöver utvecklingsarbetet med strategin enligt länsstyrelsen breddas till att omfatta fler kommuner.

Utredningen om uppföljning av minoritetspolitiken visar tydligt att det krävs mer resurser för att strategin för romsk inkludering ska kunna förverkligas. Den rasism och den diskriminering som riktas mot romer och resande fortlever dessvärre trots regeringens tidigare satsningar. Regeringens strategi för inkludering och vitboken är en bra början, men för att komma till rätta med problemen behöver en rad ytterligare åtgärder vidtas. Vi har bl.a. föreslagit en sanningskommission och att ett nationellt center för romska frågor ska inrättas (se mot. 2021/22:2604 Bättre livsvillkor för romer och resande). I dag har ca 25 000–50 000 personer i hela landet svensk romani som sitt modersmål. Ett förvaltningsområde för romani chib kan bidra till den kontinuitet, förutsebarhet och stabilitet som arbetet med romsk inkludering behöver för att lyckas. Vi anser att t.ex. storstadskommuner som Malmö, Göteborg och Stockholm med fördel skulle kunna vara förvaltningsområden för romani chib.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att inrätta ett förvaltningsområde för romani chib. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.5 Nationell strategi för judiska minoriteten

Judisk historia i Sverige är relativt okänd utanför den egna gruppen, med undantag för svenska hjälpinsatser i slutet av andra världskriget. De svenska judarnas historia ger ett långt historiskt perspektiv på religiös etablering och mångfald i Sverige. Från slutet av 1600-talet har judar bosatt sig i Sverige. De var dock tvungna att konvertera till kristendomen. 1686 års kyrkolag krävde att de bl.a. måste döpa sig för att kunna bo i landet. På 1770-talet tillät kungen judar att komma till Sverige utan att konvertera. Enligt det s.k. judereglementet från 1782 fick judar endast bosätta sig i Stockholm, Göteborg, Norrköping och Karlskrona. De fick inte gifta sig med icke-judar och inte vittna inför domstol. 1870 fick judarna liknande medborgerliga rättigheter som alla andra medborgare i Sverige. Först 1899 fick judar rätt till allmän sjuk- och fattigvård. I mitten av 1800-talet kom en våg av judisk invandring. Bakgrunden var svåra judeförföljelser i Östeuropa, särskilt i Tsarrysland. Hundratusentals judar reste västerut. Av dem stannade ca 4 000 personer i Sverige. Under tiden fram till krigsutbrottet 1939 tog Sverige emot ca 3 000 judar från bl.a. Tyskland, ett förhållandevis litet antal beroende på en restriktiv flyktingpolitik. Genom olika aktioner, bl.a. av Svenska Röda Korset under krigets slutskede 1945 och strax därefter, kunde ca 11 000–13 000 judiska koncentrationslägerfångar transporteras till Sverige. Av dessa kan en tredjedel antas ha stannat i Sverige. En viss invandring har därefter skett i samband med antisemitiska kampanjer och politiska omvälvningar i Central- och Östeuropa under 1950–1990-talet. Efter att Sverige anslutit sig till Europarådets ramkonvention om nationella minoriteter erkändes judar, samer, romer, sverigefinnar och tornedalingar som svenska nationella minoriteter. Språket jiddisch har också blivit erkänt som ett av fem officiella minoritetsspråk i Sverige.

I dag lever ca 25 000 judar i Sverige. Majoriteten av dem bor i Stockholm, Göteborg och Malmö, där det även finns självständiga församlingar. Andra städer som också har eller har haft en judisk befolkning är Borås, Västerås, Helsingborg, Lund, Norrköping

och Umeå. Historiskt finns det många städer där det tidigare funnits en större andel judar, men som inte längre har ett organiserat judiskt liv. De judiska församlingarna är samlade under organisationen Judiska Centralrådet, med säte i Stockholm. I Sverige började jiddisch användas mer kontinuerligt i slutet av 1700-talet i samband med att judar fick bilda församlingar och kunde leva judiskt i Sverige. De flesta jiddischtalande har dock varit flerspråkiga och använt svenska och hebreiska vid sidan av jiddisch. För många judar i Sverige är jiddisch framför allt viktigt som ett kulturarvsspråk. Det finns dock ett ökat intresse, inte minst bland yngre, att lära sig jiddisch och återta språket som en del av en judisk identitet.

Av utredningen Högre växel i minoritetspolitiken (SOU 2020:27) framgår att den judiska minoriteten på många sätt fortfarande osynliggörs i samhället och så även inom minoritetspolitiken. Den judiska minoriteten har inget förvaltningsområde och inte heller någon strategi som den romska minoriteten. Därmed görs ingen specifik uppföljning alls rörande frågor som rör den judiska minoriteten. Vänsterpartiet anser att detta är en stor brist som måste åtgärdas om Sverige ska kunna leva upp till ambitionerna med minoritetspolitiken och regeringens handlingsprogram för bevarande och främjande av de nationella minoritetsspråken. En nationell strategi för den judiska minoriteten bör tas fram med sikte på att inrätta förvaltningsområden för jiddisch framledes.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att ta fram en nationell strategi för den judiska minoriteten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.6 Informationscentrum för samtliga nationella minoriteter

Sametinget har sedan 2005 ett nationellt ansvar att via Samiskt informationscentrum informera om samer och samisk kultur. Förutom att i den egna verksamheten öka tillgång och tillgänglighet till information om samerna så ska informationscentrumet ta initiativ till samverkan mellan olika aktörer som arbetar med information om samer. En annan viktig uppgift är att bilda nätverk mellan olika informationskanaler och aktörer för att berika varandra och göra det lättare att hitta svar på frågor om samerna.

Vänsterpartiet anser att liknande informationscentrum bör finnas för samtliga nationella minoriteter.

Regeringen bör inrätta informationscentrum om de nationella minoriteterna judar, romer, sverigefinnar och tornedalingar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.7 Älvdalskan, ett nytt minoritetsspråk

I Sverige finns en uppsjö av dialekter och folkmål. Eftersom språket är föränderligt och beroende av sin samtid riskerar många av de gamla folkmålen att falla i glömska och med det också kulturyttringar såsom musik, sagor och litteratur som förts vidare på dessa folkmål. Att bevara detta kulturarv är ett sätt att bevara hela landets historia och kulturuttryck. Under senare år har älvdalskans ställning debatterats. Älvdalskan talas i dag av ca 2 500 personer och har sitt ursprung i Älvdalen i Dalarna. Den har fått sin egen språkkod av SIL International just för att den anses avvika så pass mycket från standardsvenska. Europarådets expertkommitté har uppmanat svenska regeringen att se över älvdalskans status. Vänsterpartiet menar att regeringen bör ta den uppmaningen på allvar. Det arbete som görs av ideella krafter för att bevara språket är en central

framgångsfaktor. Utan ett engagemang hos målgruppen kan inte ett språk överleva. Det är mycket välkommet med det bidrag som Allmänna arvsfonden skjutit till för att föreningar i Dalarna ska kunna jobba med barn och unga i ett språkrevitaliserande arbete. Det ordnas läger och modersmålsundervisning, skrivs böcker och tas fram läromedel. Med ett officiellt erkännande av älvdalskan som ett eget språk skulle dock mer kunna göras och arbetet skulle få en kontinuitet.

Regeringen bör få i uppdrag att utreda älvdalskans position och se över möjligheten att älvdalskan blir ett minoritetsspråk. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Urfolket samer

Vänsterpartiet har under lång tid drivit frågor i syfte att stärka samers rättigheter, inflytande och livsvillkor. Vi har exempelvis motionerat regelbundet sedan 1991 om en ratificering av ILO:s (International Labour Organization) konvention nr 169 om urfolk och stamfolk. Sverige erkände samerna som urfolk 1977. Enligt folkrätten har urfolk särskilda rättigheter utöver de rättigheter som följer av ställningen som nationell minoritet. Det handlar om rätt till självbestämmande och rätt till de landområden de traditionellt bebod. Samerna bor i Ryssland, Finland, Norge och Sverige. Detta stora landområde kallas för Sápmi. Sápmi breder ut sig över hela den norra delen av Nordkalotten. Forskning visar att samerna har en lång sammanhängande historisk anknytning till de områden där de bedrivit sin näring och utvecklat sin kultur. De fanns i Sápmi långt innan nationsgränserna upprättades. Svenska statens behandling av samerna och samiska frågor är dessvärre en mörk historia. Från det att den svenska majoritetsbefolkningen började befolka och bruka marken i de inre delarna av Norrland, i strid med den s.k. Lappkodicillen från 1751 som reglerade den gränsöverskridande renskötseln och gav samerna rätt att fritt röra sig över gränsen, försvårades samernas möjligheter att använda marken för renbete, jakt och fiske. Samer har också använts för tvångsarbete och de har tvångsflyttats. 1928 beslutade riksdagen att de samer som inte var renskötare inte heller skulle ha några samiska rättigheter. De fick t.ex. ingen särskild rätt att jaga och fiska i de områden där deras förfäder levde. På så sätt drog staten en skarp gräns mellan de samer som lever på renskötsel och de som försörjer sig på annat sätt. Statens samepolitik har lett till dagens motsättningar och konflikter inom det samiska folket och mellan samer och andra grupper i befolkningen när det gäller bl.a. markrättigheter. FN:s rasdiskrimineringskommitté har vid ett flertal tillfällen kritiserat Sverige för brister när det gäller samernas rättigheter som urfolk.

5.1 En samisk språklag

Situationen för de samiska språken i Sverige är mycket allvarlig. Trots insatser för revitalisering under de senaste decennierna, är de fem samiska språken nordsamiska, lulesamiska, pitesamiska, umesamiska och sydsamiska fortfarande klassade som hotade språk av FN:s organisation för utbildning, vetenskap och språk (Unesco). Århundraden av assimileringspolitik har inneburit att många samer aldrig eller endast bristfälligt har fått lära sig sitt eget språk. Sametinget har ansvar för att leda det samiska språkarbetet. Arbetet sker med utgångspunkt i ett språkpolitiskt handlingsprogram som Sametingets

plenium fastställer. Språkavdelningen är den del av Sametingets kansli som har det huvudsakliga ansvaret för frågor som rör samiskan. Arbetet är organiserat i en språkavdelning för rådgivning och expertkunskap och i Samiskt språkcentrum med ansvar för utåtriktade aktiviteter och språkrevitalisering. Sametingets ansvar att leda det samiska språkarbetet sträcker sig över ett stort geografiskt område, inte sällan med samarbeten över landsgränserna inom Sápmi. Vidare har det samiska biblioteket, som är en resurs för hela landet, bara en halvtidstjänst i dag.

Den handlingsplan som Sametinget tagit fram för bevarande och revitalisering av de samiska språken är en central del i det arbetet. De förslag som finns kring fler språkcentra för att täcka in alla de fem samiska språkvariationerna och ökad geografisk spridning är intressanta. Skillnaderna mellan nord- och sydsamiska är lika stora som mellan svenska och isländska. För att kunna göra skillnad i vardagen är närhet till förskola, barnavårdscentral (BVC), skola och andra kommunala och regionala verksamheter viktig. Språkcaféer, utgivning av material och stöd till föreningsinitiativ underlättas av att finnas på fler orter i Sápmi.

Då de samiska språken under lång tid har varit, och fortfarande är, hotade och satta under stor press är behoven av olika typer av språkstödjande, stärkande, rådgivande och informationshöjande insatser enorma såväl bland samer som i samhället i stort. Detta samtidigt som Sametingets personella och ekonomiska resurser är starkt begränsade. Vänsterpartiet föreslår därför en satsning i vår budgetmotion på 30 miljoner kronor för 2023 i syfte att ge Sametinget mer resurser för att arbeta med språkfrågorna. Satsningen kan även användas för att förstärka det samiska biblioteket.

Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk innehåller bestämmelser om förvaltningsområden och reglerar bl.a. rätten att använda minoritetsspråk hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. Samerna har dock en ställning som urfolk och detta bör avspeglats i lagstiftningen även när det gäller de samiska språken. För att synliggöra och stärka Sametingets ansvar för det samiska språkarbetet som ett led i ökat självbestämmande för det samiska folket behövs en särskild samisk språklag. Syftet är att säkerställa det samiska folkets språkliga rättigheter utifrån Sveriges folkrättsliga åtaganden.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att i nära samarbete med Sametinget och det samiska samhället ta fram ett förslag till samisk språklag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2 Böcker på samiska språk

Att bibliotek har ett utbud på de nationella minoritetsspråken är en viktig symbolfråga. Kungliga bibliotekets årliga statistik visar att antalet titlar på de nationella minoritetsspråken i många fall är obefintligt eller mycket litet i förhållande till övriga beståndet. Det är också stora skillnader mellan olika län när det gäller tillgång. Beståndet är koncentrerat till norra delarna av Sverige och till Stockholm. Det finns dock möjligheter att köpa in medier på nationella minoritetsspråk via andra länder. I t.ex. Norge ges det ut betydligt fler titlar på samiska, om man jämför med utgivningen i Sverige.²

En ytterligare möjlighet för att öka utbudet av böcker vore att fördjupa samarbetet när det gäller utlåning mellan bibliotek i olika länder. Regeringen bör tillsätta en

² Cecilia Brisander och Elisabet Rundqvist, Varför så svårt? Om nationella minoritetsspråk på kommunala bibliotek, Kungliga biblioteket 2018.

utredning i syfte att se över ett möjligt samarbete mellan de nordiska biblioteken för att det ska bli möjligt att låna böcker från andra nordiska länder på olika samiska språk. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.3 En nationalscen för Sápmi

Giron Sámi Teáhter har sitt säte i Kiruna med egen scen, lokaler och administration. Förutom att Giron Sámi Teáhter är det samiska folkets teater är det även en kunskapsbank i språk och kultur för hela det samiska området. Ett pilot- och utvecklingsarbete pågick 2017–2020 med uppdrag att utreda och klarlägga hur Giron Sámi Teáhter kan utvecklas till en samisk nationalscen. En förstudie har såvitt vi förstått överlämnats till Sametinget och Kulturdepartementet. Vänsterpartiet anser att en nationalscen för Sápmi bör inrättas.

Regeringen bör ta initiativ till att inrätta en nationalscen för Sápmi. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Skolan

Från och med 2022 har Skolverket fått 26,5 miljoner kronor för att öka elevers tillgång till undervisning i nationella minoritetsspråk och för att ta fram läromedel i nationella minoritetsspråk. Det är en lovvärd satsning som Vänsterpartiet står bakom. Det finns dock fler åtgärder som behöver genomföras för att garantera alla elevers tillgång till undervisning i minoritetsspråk. Lennart Rhodin beskriver i sin rapport språket som minoritetspolitikens grundbult men att svensk skola tyvärr sviker. Trots återkommande kritik från Europarådet har regeringen inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att stärka t.ex. utbildningskedjorna eller lärarutbildningen.³

6.1 Minoritetsspråk som modersmål

Goda kunskaper i modersmålet är en viktig utgångspunkt för all inlärning. Därför måste modersmålsundervisningen stärkas. Vi ska möjliggöra flerspråkighet tidigt i åldrarna eftersom det har betydelse för såväl den personliga identiteten som den intellektuella och emotionella utvecklingen.

Utredningen SOU 2019:18 konstaterar att modersmålsämnet, trots sin undanskymda eller ”vid sidan av”-position, som Skolverket uttrycker det, är ett relativt stort och ständigt växande ämne. Andelen elever som var berättigade till modersmålsundervisning mer än fördubblades mellan 1998 (11,8 procent av samtliga elever i grundskolan) och 2017 (27,1 procent). Andelen deltagande elever rörde sig i intervaller mellan 52 procent (1999 och 2000) och 59,3 procent (2017) av de berättigade.

Lärande är starkt förknippat med modersmålet. Att befästa kunskaper i det egna språket är en väg till att lära också på svenska. Ämnet har därför det viktiga uppdraget att stödja eleverna i deras kunskapsutveckling. Det är av högsta vikt att fortsätta stärka modersmålsundervisningen. Elever som tillhör någon av de nationella minoriteterna har en något starkare rätt till modersmålsundervisning än andra elever. Det finns inga krav

³ a.a.

på att språket ska vara elevens dagliga umgängesspråk eller att eleven ska ha några kunskaper i språket. Men i skolans timplan ges modersmål tyvärr inte samma status som övriga skolämnen med garanterad undervisningstid trots att ämnet har kunskapskrav och betygskriterier. Regeringens utredning SOU 2019:18 föreslår bl.a. att modersmålsundervisningen ska regleras i timplanerna, vilket bl.a. innebär att undervisningen knyts närmare skolans övriga verksamhet och att ämnet får en garanterad undervisningstid. Vänsterpartiet anser att detta är positivt och i linje med vad vi tidigare föreslagit (mot. 2016/17:3669). Utredningen har varit på remiss men det är oklart hur och om regeringen arbetat vidare med förslagen.

Regeringen bör ta initiativ till att införa en nivå på minsta garanterade undervisningstid i modersmålsämnet där minoritetsspråken ingår i grundskolan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.2 Sammanhängande utbildningskedjor

I handlingsplanen för minoritetsspråken konstaterade den förra regeringen att det krävs en obruten utbildningskedja från språkutveckling i förskolan till modersmålsundervisning i grundskola och gymnasieskola, vidare till universitetsutbildningar i språken samt möjlighet att utbilda sig till lärare i minoritetsspråken, för att bryta språkbytesprocessen och skapa möjlighet till revitalisering. Tyvärr brister utbildningskedjan i dag, vilket leder till problem för minoriteterna och minoritetsspråken, vilket även Lennart Rhodin uppmärksammat i sin rapport. Sveriges regering har, trots Europarådets återkommande kritik, inte levererat en obruten och sammanhållen utbildningskedja från förskola till högskola i minoritetsspråk. Man har inte heller skapat en varaktig lärarutbildning för alla fem minoritetsspråken eller etablerat ett utökat utbud av tvåspråkig undervisning på minoritetsspråken. De åtgärder som genomförts sedan 2014 kan enligt Rhodin endast ses som komplement till det som först och främst skulle säkra de nationella minoritetsspråkens fortlevnad i Sverige.⁴

Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över utbildningskedjorna för alla nationella minoriteters språk och kultur inom lärosätena i syfte att de ska vara sammanhängande. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.3 En minoritetspolitisk strategi

Universitets- och högskolerådet (UHR) rekommenderade redan 2018 universitet och högskolor att anta en minoritetspolitisk strategi.⁵ Bakgrunden var att det framkommit allvarliga brister när det gäller lärosätenas förmåga såväl att tillgodose behoven hos nationella minoritetsstudenter som att motverka diskriminering. Som förslag på vad som skulle kunna ingå i en minoritetspolitisk strategi nämner UHR t.ex. rutiner för att nationella minoritetsstudenter ska kunna kombinera studier och kultur, studieinformation och specifik information på nationella minoritetsspråk samt ett proaktivt ställningstagande mot diskriminering av nationella minoriteter.

⁴ Lennart Rhodin, Minoritetspolitiskt bokslut 2022 – hur har Sverige lyckats ta hand om sina nationella minoriteter?, 2022.

⁵ Universitets- och högskolerådet, Vad kan den svenska högskolan göra för ungdomar från Sveriges nationella minoriteter? UHR:s rapportserie 2018:4.

Regeringen bör ge lärosätena i uppdrag att arbeta fram och anta en minoritetspolitisk strategi. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Nooshi Dadgostar (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Ida Gabrielsson (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Tony Haddou (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)

Jessica Wetterling (V)